

A pályakezdéstől a beteljesedésig

Kabdebó Tamás emberi és írói útjának első és máig legfontosabb állomása bizonyára az 1956-os magyar forradalom volt. A bajai kisdíák és budapesti bölcsészhallgató, akinek már a forradalom előtt meggyűlt a baja a kommunista hatalommal, 1956 csodálatos őszén találkozott igazán a történelemmel. A forradalmi nemzetőrség harcosaként vállalt szerepet annak az eszmeiségnek a jegyében, amelyet az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság képviselt, mondhatni, az ország összes felsőoktatási intézményében. Ennek az eszmeiségnek két sarokpontja volt: egyrészt ki akarta vívni Magyarország szabadságát, helyre akarta állítani azokat a hagyományos kötődéseket, amelyek a magyarságot az európai népek közösségéhez fűzték, másrészt politikai konszolidációra törekedett, elutasította a kalandokat, és felsorakozott a mellett a forradalmi kormány mellett, amelyet Nagy Imre miniszterelnök vezetett. Ez a kettős elkötelezettség józanságot és nem kevés hősiességet követelt, ugyanakkor magában hordozta az emberi tragédiák lehetőségét is, minthogy az a politikai eszmeiség és magatartás, amely egyszerre kívánt szolgálni magas eszményeket és érvényesíteni a reálpolitikát, szinte mindig kiszolgáltatottá vált a magyar történelem folyamán. Ez történt természetesen 1956-ban is. A forradalom leverése után Kabdebó Tamásnak menekülnie kellett, ha idehaza marad, bizonyára lesújt rá az a megtorlás, amely oly sok fiatal életét vette el és hatalmas sokaságot kényszerített börtönökbe és internálótáborokba. Visszatekintve a múltó évtizedekre, mindenképpen megállapíthatjuk, hogy a fiatal emigráns bölcsészhallgató sorsát a magyar forradalom iránti hűség, emlékének őrzése, eszméjének szolgálata szabta meg.

A bajai gyermekkor útnak indító élményei, a budapesti egyetemen szerzett tapasztalatok, a forradalom emléke eleve meghatározta azt az eszmei és művészi utat, amelyet Kabdebó Tamás bejárt. Meghatározták azok a tapasztalatok és élmények is, amelyeket a sok évtizedes emigráció halmozott fel, így az itáliai diákévek eszméletalakító tapasztalata, az angliai könyvtári munka, majd a Dél-Amerikában, mondhatni egzotikus körülmények között szerzett tapasztalatok. Itália és Anglia az európai kultúra és hagyomány két karakteres otthona és műhelye, csak utalok rá, hogy ugyanez a két műhely játszott szerepet egy másik magyar emigráns, a Kabdebó Tamás által mesternek tekintett Cs. Szabó László emigrációs munkásságában is. Olaszországban a latin hagyomány gazdagságával és világosságával ismerkedett meg, számos elbeszélő műve tanúsítja mindezt. Ezekben a műveiben nemcsak itáliai tapasztalatait örökölte meg, hanem mintegy visszanyúlva a múltba, a latin történelmet, sőt a mitológiát is szóra bírta. Hasonló élmények és tanulságok fűződnek angliai tanulóiéveihez, illetve ahhoz az időszakhoz, amelyek egyetemi körökben, neves könyvtárak munkatársaként, illetve vezetőjeként töltött el.

Külön fel szeretném hívni a figyelmet Kabdebó Tamás *Amonnan* című kötetére, ennek írásaira. A kötet címlapján egy sokvitorlás hajó látható, mögötte a

kék tenger és a zöld partvidék, a hajó orrán a híres „lyukas” ötvenhatos trikolór, a zászló kitépelt darabja mintha a trianoni Magyarország körvonalait mutatná. Mindez bizonyára arra utal, hogy a címlapra helyezett embléma a nosztalgiák hajója, amely az ifjúság elveszített és mégis mindig megőrzött tájai felé halad. Kabdebó Tamás a nosztalgia írója, elbeszéléseiben, regényeiben nemegyszer elveszített bajai, budapesti ifjúságának emlékeit idézi fel. Emlékeket, amelyek többnyire fájdalmasak, hiszen elveszített barátokra, messzire sodródott szerelmekre, elhagyott otthonos tájakra utalnak, mégis szépek és meghittek, mint-hogy magát az ifjúságot őrzik, amelyet a messzire: Angliába, Brit-Guyanába, Írországba került egykori dunai horgász és pesti bölcsész mindig és mindenütt magával vitt, írásaiban ezeket az emlékeket raktározva el.

Az emlékezés és a nosztalgia rendre az érzelmek holdudvarával veszi körül az ábrázolt valóságot, ugyanakkor ennek a valóságnak sokatmondó és érzékletes emberi és történelmi realitása van. Mindenekelőtt két vonatkozásban: egyrészt az ifjúság legnagyobb élményének, az imént érintett 1956-os forradalom világának a felidőzésében, másrészt a forradalom leverése után a nagyvilágban szétszóródott fiatal magyarok sorsának, világképének, közérzetének ábrázolásában. Elsősorban is *Minden idők* című, 1978-ban közreadott regényére gondolok, amely dokumentarista módon, egyszersmind személyes vallomássóssággal idézi fel egy fiatal nemzedék küzdelmes történelmi tapasztalatait és kalandos hányattatását. A regény ifjú hőse többé-kevésbé magának az írónak az alakját és élettörténetét mintázza, az ötvenhatos napok felidőzésében pedig a magyar forradalom egyik leghitelesebb ábrázolását nyújtja. Már ez a regény is érzelmi beszámolót ad a nyugatra menekült egykori ötvenhatos fiatalok révbe éréséről és mindig megőrzött honvágyáról, arról a nosztalgikus kapcsolatról, amely a kényszerű módon elhagyott szülőhazához köti őket. Ugyancsak ennek a nemzedéknek a történetét örökíti meg a *Henna* című kisregény és a *Történetek az apámról* című elbeszélésciklus. Az előbbi egy Londonba került magyar fiatalember és egy emigrációban élő cseh lány nyugtalan és talán mégis beteljesülő szerelmének lírai történetét beszéli el, az utóbbi pedig családi anekdoták nyomán vet számot azzal a múlttal, amelyhez Kabdebó Tamás az emigrációs évtizedekben is mindig hű maradt.

A nyugati világban helyét kereső magyar író munkásságának igen figyelemreméltó vállalkozásában a trópusokon szerzett tapasztalatait örökíti meg. Kabdebó Tamás éveket töltött Dél-Amerikában és a karib-tengeri szigeteken, s ottani élményeinek bemutatása igen sokban gazdagította a magyar irodalom téma-világát. Korábban irodalmunk térképen többnyire Párizs és Itália, esetleg német egyetemi városok és London voltak megtalálhatók, talán egyedüli kivételként Remenyik Zsigmond dél-amerikai regényei mutattak egzotikus színeket. A nyugati diaszpórában élő magyar irodalom viszont minden elfogultság nélkül számolt be a távoli országokban, a messzi kontinenseken az idegen kultúrákban szerzett élményekről. Közülük Kabdebó Tamás Guyanát, Ferdinandy György Puerto Ricót járta be, s persze mindketten otthonosak voltak az Antillák kalandos szigetvilágában is. A kaland mint epikai tényező a latin-amerikai világ ábrázolásának is egyik fontos tényezője, ugyanakkor ezek az írások pontos képet adnak arról is, hogy milyen tapasztalatokat szerez egy magyar író, akit életének minden mozzanata az európai kultúrához kötött, abban a világban, amely számára eredetileg idegen

volt. Az idegenség később otthonossággá szelődött, Kabdebó Tamás nemcsak munkájának lehetőségét és értelmét találta meg az általa belakott távoli világban, hanem közeli ismeretségbe került azokkal a természeti és művelődéstörténeti tényezőkkel is, amelyeket az óceán túlsó oldalán ismert meg.

A nagyvilágban kalandozó, mindazonáltal álmaiban, emlékeiben és elkötelezettségében a magyar történelemhez, társadalomhoz és művelődéshez kötődő író legjelentősebb munkája a *Danubius Danubia* című nagyregény, amely kétségtelenül a mögöttünk álló évtizedek leginkább jelentős szépirodalmi vállalkozásai közé tartozik. Az író maga „folyamregénynek” nevezi művét, ez a meghatározás egyrészt arra utal, hogy a narráció középpontjában maga a Duna mint természeti, történelmi és kultúrtörténeti tényező áll, másrészt utal a „regényfolyam” műfaji meghatározására. Ezt a fogalmat első alkalommal André Maurois francia író használta Romain Rolland Jean Christophe című tízkötetes regényének műfaji meghatározása során. A „regényfolyam” (francia kifejezéssel „roman fleuve”) műfaj történeti fogalmára a neves magyar származású genovai filozófiaprofesszor, Fáy Attila *A folyamregény jelensége a nyugati irodalomban* nagyobb tanulmánya adott magyarázatot. Eszerint ez a regényfajta „az elbeszéltsokrétű folyamatokra” utal, ezért nem szabad összetéveszteni a családregegyenyl vagy a társadalmi regénnyel. Kabdebó Tamás egy előadásában, amelyet 1997-ben a miskolci egyetemen tartott, olyan nagyregényekre, „regényfolyamokra” hivatkozott, mint *Joyce Ulysses*, Robert Musil *A tulajdonságok nélküli ember* és Solohov *Csendes Don* című regényei. A jelen nagyregény az életmű összefoglalásának tekinthető, minthogy Kabdebó Tamás itt vet számot ifjúságával, 1956-os emlékeivel, emigrációs tapasztalataival, és itt beszél a magyar történelemnek azokról a tanulságairól, amelyeket sajátos geográfiai helyzetünk: a nem egy alkalommal egymás ellen küzdő, egymással szembefordított kis nemzetek (Bibó István szavával) szomorú „történelmi nyomorúsága”, illetve a szomszédos nagyhatalmak önző és erőszakos stratégiája eredményezett.

Kabdebó Tamás szépirodalmi munkássága igen gazdag és igen jelentős, ehhez zárkózik fel tanulmányíró, esszéíró tevékenysége is. Az írországi műhelyből tágas panorámát lehetett áttekinteni, kilátás nyílt innen az angolszász világra, a nyugat-európai régióra, de Közép-Európára és természetesen Magyarországra is. A nyugati világban létrehozott kis „magyar műhely” mindig a szemlélődés, a gondolkodás, az értelmezés „magaslati pontját” is jelentette: a nyugati szellemi műhelyből valószínűleg pontosabban és hitelesebben lehetett áttekinteni a magyar szellemi élet belső konfliktusait, mint idehaza az ideológiai vagy politikai viták sűrűjében élő szemlélő, illetve résztvevő nézőpontjából. Ahogy korábban Cs. Szabó László és Szabó Zoltán, Kabdebó Tamás érdeklődése, műveltsége és munkássága is ezen a „magaslati ponton” helyezkedik el. A nyugati világban élő fiatal magyar értelmiségi szinte mindent a birtokába vehetett, amit a nagyvilág kínált, és ebben a tekintetben jóval gazdagabb ismeretanyag nyomán alakíthatta ki világképét, ítélni tudta meg kulturális és politikai tapasztalatait, mint a magyarországi és kelet-közép-európai értelmiség. Egyetlen dologhoz férközhetett hozzá nehezen (vagy csak a hosszú emigrációs évek múltán): a kényszerű módon elhagyott hazai kultúrához, pontosabban ahhoz az éltető közösségi légkörhöz, amely csak a szülőföld otthonosságában és intimitásában található meg. Ennek következtében alakult ki Kabdebó Tamásban

(és más nyugati magyar írókban) az a meggyőződés, amely a haza fogalmát nem az elveszített földrajzi-társadalmi-hétköznapi környezettel azonosította, hanem azokkal az értékekkel, amelyek nem kötődnek a geográfiai keretekhez. Kabdebó Tamás is az Illyés Gyula nevezetes költeményében megfogalmazott „haza a magasban” eszméjét vallotta. Ebben az imaginárius „házában” az anyanyelvnek, az irodalomnak, a kultúrának, a hagyománynak, pontosabban ezek gondozásának és fenntartásának volt személyiséget formáló, az eredeti személyiség kontinuitását garantáló szerepe.

Minderről *A haza fogalmának kitágulása* című vallomásos hangú esszéjében Kabdebó Tamás a következőképpen beszél: „A hazafogalom végső soron a kultúrával, a megélhetéssel, a közösségi életfelfogással kapcsolatos. Ha itthon vagy, mindez körülvesz, mint a levegő. Ha Erdélyben élsz, a szülőhazád marad, a Hazával pedig kultúrad – nemcsak múltad és történelmed – köt össze. A helyzeted realitása viszont az, hogy más hazájú népek osztoznak szülőföldeden. Ha külföldön, mondjuk New York magyar negyedében teremt meg molekuláris feltételeit a kultúrhazának, akkor a szigethazában élsz (Nagy Károly kifejezése ez), ami, ha más nem, hát pars pro toto. Választhatsz: ez, az vagy amaz legyen, ami ápol – és ami eltakar.”

Pomogáts Béla

A megismerés türelme és a hit kételye

Szénási Zoltán: *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig* (Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből), Argumentum Kiadó, Budapest, 2011

Amikor egy internetes bejegyzésben először láttam Szénási Zoltán tanulmánykötetének címét, *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig*, teljesen félreértettem azt. Ez hónapokkal később derült ki számomra, amikor kézbe vehettem a könyvet. Akkoriban magam is sokat foglalkoztam a 'Szó (Ige)' és 'szó/szavak' fogalompárnak az európai filozófiában és teológiában kialakult jelentésrétegeivel, amelyek Szent János evangélista könyvéig nyúlnak. Természetesnek találtam hát, hogy ilyen cím alatt a magyar katolikus irodalom témakörét elemző tanulmányokat talállok, és feltételeztem – ugyanilyen magától értetődően –, hogy egy olyan izgalmas értelmezői kísérletbe avatódom majd be mint olvasó, amely a művek metafizikai dimenzióját próbálja kibogozni, interpretációs modelleket kínálva fel a befogadás számára.

Ilyen előzetes elvárásokkal felvértezve kezdtem olvasni a könyvet, így a bevezető fejezetekben ismertetett szerzői intenciót idegenkedve vettem tudomásul. A tanulmányokban, noha a

konkrét költői életművek (Sík Sándor, Mécs László, Babits Mihály, Rónay György, Puszta Sándor, Tűz Tamás, Pilinszky János) ismertetése során a szerző szerét ejti a szövegelemzéseknek is, a hangsúly mégis a történeti szempontú vizsgálódásé: „a teológia és poétika” dialógusa mellett a politikai/történeti áttekintés adja azt a „diszkurzív teret”, melyben „a katolikus irodalom fogalmának újraértelmezésére”¹ tesz kísérletet.

Az első fejezetekben érezni némi kiegyensúlyozatlanságot a vizsgálódás alapjául választott szempontok fontosságának felmérésében: például futólag történik ugyan említés az európai kultúra deszakralizációjára, majd ezzel párhuzamosan az ellentmondásos magyar helyzetre vonatkozóan (az 1890-es évektől kezdve a Horthy-korszakkal bezárólag a katolicizmus egyre nagyobb teret nyer) – a későbbiekben a modern/posztmodern térnyerésének objektív áttekintése mégis háttérbe szorul, és egyre nagyobb hangsúlyt kap a katolikus irodalom által betöltött negatív politikai szerep taglalása.

Talán érdemes Babits gondolatából kiindulnunk, melyet egyébként a tanulmányíró is idéz: „Minden nagy költészet lényegében vallásos költészet.” Itt Babits nyilvánvalóan arra utal, hogy mindaz, ami a klasszikus európai irodalmat naggyá tette, evangéliumi gyökerekkel rendelkezik. A modern/posztmodern előretörése e hagyományok szétzilálására irányult, aminek eredményeképpen Isten mint téma többé nem érdekes és nem népszerű. A tanulmánykötet szerzője sorra veszi azokat a Prohászka-tanulmányokat,² amelyek e folyamat elméleti/filozófiai reflexióit tartalmazzák, de homályban marad e reflexiók eszmetörténeti háttere. Az európai irodalom történetéből jól tudjuk, hogy az evangéliumi esztétikai horizont dekadenciájával évtizedekkel korábban foglalkoztak már olyan írók is, mint Tolsztoj,³ Dosztojevszkij, Hölderlin, később Julien Benda, T. S. Eliot vagy Paul Valéry. Érdekes lett volna megtudni, hogy Prohászka miből merített, amikor kritikával élt a modern dekadenciával szemben, hiszen katolikus irodalmunk – ahogy azt Szénási Zoltán is kifejti – a papköltők megjelenése előtt nem volt, így belső tapasztalata sem lehetett egy katolikus kritikusnak/papnak arról, hogyan kezdődött és haladt előre ez a folyamat: azaz amikor a magyar katolikus irodalom megszületett, már egy hanyatló, a saját démonaival küzdő európai irodalomról beszélhetünk. Nem tudjuk meg, vagy legalábbis számomra nem derült ki, mennyire voltak tisztában az első papköltők vagy maga Prohászka azzal, hogy a modern/kezdődő posztmodern az európai gondolkodástörténet három alappilléret rombolta le: a metafizikai irányultságát (erre mutatkozik főképp érzékenynek a hazai katolikus kritika), a karteziánus

¹ Szénási Zoltán, *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig*, Bp., Argumentum Kiadó, 2011, 49.

² A szerző által legrészletesebben elemzett Prohászka-tanulmány a *Diadalmas világnézet*.

³ Érdemes átgondolni a következő visszaemlékezést Tolsztojra:

Április 6.

Ma a költészetéről és a költőkről beszélgettünk. Valaki úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint a dekadencia divatja hamarosan elmúlik.

– Nem hiszem – jegyezte meg Lev Nyikolajevics. – Van ebben valami csúfondárosság, valami makacs ellenállás minden régi forma elismerésével szemben.

(Részlet Valentin Bulgakov: *Lev Tolsztoj életének utolsó éve* (Napló), in: *Kortársak Lev Tolsztojról*, Bp., Gondolat Kiadó, 1982, 270.)

gondolkodást (ez talán kevésbé fontos katolikus nézőpontból) és a nyelv referencialitását (ez utóbbi már legalább érdekes szempont lehetett volna számukra is). Épp ezért az is érthetetlen maradt számomra, hogy ha nem beszélhetünk belső tapasztalatokról, akkor honnan ered a katolikus kritika indulati töltete a modernséggel szemben? Mert ezt a fajta, a tanulmányíró által találóan leírt, csaknem dühödtnek nevezhető katolikus harci kedvet valóban nem látni az említett európai gondolkodóknál, akiknek reflexiói jóval árnyaltabbak, és lényeges, hogy nem rendelkeznek politikai/egyházpolitikai célokkal. Ezzel szemben: *„(...) kialakult Magyarországon egy olyan harcoss politikai katolicizmus, mely a kultúrát is a harc terepévé, illetve eszközévé tette. Az így kibontakozó kultúrharc – német mintára – a szellemi és lelki vezetőnek számító Prohászkanál és követőinél összekapcsolódott egy olyan nemzeti-fajvédő retorikával, mely nemcsak az irodalmi modernség befogadását korlátozta, de az első világháború után – mintegy a regnáló »keresztény kurzus« ideológiai megalapozójaként – tragikus módon futott bele e történelem zsákutcájába.”*⁴ Illetve: *„Babits hasonló álláspontot képvisel: az általa általános vallásként értett katolicizmus szemszögéből elutasítja azt a fajta irodalmi (és politikai) katolicizmust, mely tudatos felekezeti hitvallásra törekszik (...)”*⁵

A katolikus politikai önérvényesítésre helyezve a hangsúlyt, teljesen indokoltnak tűnik a tanulmány szerző lényegi következtetése, mely szerint a magyar katolikus irodalomban voltaképp két csoport különíthető el: az egyik, amelyik magáénak vallja a felekezeti és politikai érdekeltiséget, feláldozva az irodalmi autonómiát, didaktikus célokat szolgáló, moralizáló allegóriákat és példázatokot alkalmazva (ilyenek tekinthetők az ún. papköltők), és egy másik csoport, amely a klasszikus európai irodalom metafizikai irányultságát igyekezett megőrizni és közelíteni a modern/posztmodern kifejezéshez, anélkül hogy bármiféle felekezeti vagy politikai célokért feláldozták volna a művészi szabadságukat – alkotásaik gondolatvilága a francia neokatolicizmuséval rokon (ilyen pl. Babits, Rónay, Pilinszky).

Ha azonban a magyar katolikus irodalmat a modernre/posztmodernre adott európai kritikai reflexió tágabb összefüggésébe helyezve vizsgáljuk, akkor a fenti következtetésnek némileg ellentmondó, de legalábbis érdekesnek mondható helyzetkép tárul elénk. Ugyanis ekkor kiderül, hogy az ún. papköltők és a hozzájuk köthető elméletírók sokkal közelebb állnak a dekadens/posztmodern szemlélethez, mint a nyitottnak tekintett Babits vagy Pilinszky, akik bár felekezeti nézőpontból nem, de spirituálisan tisztábban kötődnek a keresztény hagyományokhoz. A posztmodern alkotók valláshoz való viszonya szerint általánosan két csoportra különülnek el: az egyik ateista nézeteket vall, de vannak ún. vallásos posztmodernnek is, jellemző vonásuk, hogy a vallási eszméket kiragadják kontextusaikból, keverik a különféle hagyományokból származó elemeket, és a végső megjelenítésük, a „vegyületük” már magában foglalja a saját hagyományuktól való elidegenedettséget is. Ezt a posztmodern szerzők egyéni elképzelésük, ízlésük szerint hajtják végre, és érzékelhetően zárt, dogmatikus konstellációba állítják az általuk választott elemeket, semmi tisz-

⁴ Szénási Zoltán, *i. m.*, 64.

⁵ *i. m.*, 119.

teletet nem mutatva az adott hagyomány létrehozóinak eredeti intenciói iránt. Ugyanez a művelet érvényesül a posztmodern kollázstechnikában, ahol az alkotó például kiragadhat egy ikonrészletet, és beillesztheti egy olyan kollázsba, amely csupa sűrűsüvegből áll, pedig az ikon szerzőjének vélhetően egész más szándékai voltak az eredeti alkotással. Ha mindezeket lecsupaszítjuk a filozófiai és világnézeti tartalmuktól, csak morfológiailag nézve, akkor azt látjuk, hogy például Prohászka és a papköltők ugyanilyen „kollázstechnikával” ragadnak és rántanak egybe egymástól idegen, össze nem illő eszméket: keverik Krisztus igéit a nép-nemzeti és egyéb politikai kategóriákkal, miközben az egész törekvésük a dogmatikus érdekvényesítés erejével rendelkezik, éppúgy, ahogy az a posztmodern doktrínák térnyerésénél megfigyelhető. Ezzel szemben Babits és Pilinszky a keresztény eszmék organikus, szerves, tiszta kifejeződését és egymásba fonódását kereste. Sokatmondó, hogy a nyugati értelemben vett irodalmi posztmodern kollázstechnikára nem a modernnek, nyitottnak számító Pilinszkynél találunk példát, hanem egy papköltőnél, Tűz Tamásnál,⁶ aki egyébként a maga nemében a legtehetségesebb volt közülük.

Ha elfogadjuk, hogy a kereszténység igazi szellemétől voltaképp idegen módon viszonyultak a kulturális változásokhoz, politikai megfontolásokat helyezve előtérbe, akkor nincs mit csodálkoznunk a századelő magyar katolicizmusának hírhedt Ady-ellenességén sem. Tanulmánykötetében Szénási Zoltán ezt írja: *„Ady költészete a bibliai témák szabad kezelésével, Isten és ember viszonyának átértelmezésével sajátos és modern versvilágot volt képes kialakítani. (...) Sík (...) egy készen kapott nyelv szókészletével és szemantikájával szólal meg verseiben. Misztikus ihletésű művei a bibliai textusok és a bibliai egzegézis allegorikus értelmezési horizontját csak kevésbé képesek meghaladni, azaz a bibliai téma kifejtése a szöveg irodalmiságának autonómiáját fenyegeti, tehát a dogmatikai hitigazságok érvényesülése háttérbe szorítja a szövegek poétikus funkcióját.”*⁷

Ady az európai vallomásosság nemes és szabad attitűdjével láttatta az Istenhez fűződő viszonyát, miközben ellenfelei láthatóan nem ismerték fel, hogy épp ez a kesergő-vágyódó ateizmus az egyetlen eretnecség, és ilyen értelemben egyedülálló az eretnecség többi formái között, amelyet a keresztény hagyomány az évszázadok során nemhogy támadott volna, hanem minden erejével óvni igyekezett. Az ilyen ember szellemi értelemben véve tiszta: lényegileg azt mondja, keserű Isten nélkül élnem, fájdalommal tölt el. Az ilyenek lelkét végül meg lehet érinteni, nem Isten-bizonyítékokkal és tanokkal kényszerítve,

⁶ Szénási Zoltán összefoglalva a korábbi irodalomtörténeti recepciót, ezt írja Tűz Tamásról: „(...) George Biztray is Tűz költői szemlélet- és nyelvváltását Magyarország és Európa elhagyásának és a beatnemzedék költői hatástörténetének az összefüggésében írja le. Az életrajzison túlélve azonban Biztray Tűz Egyesült Államokban született verseinek reprezentáns darabjait (*Magántulajdon, Demetriusz, Clairflampolzithastantos*) úgy interpretálja, mint amelyek az amerikai társadalmi rendet és kultúráját értelmezni képtelen hagyományos történelmi narratívák használhatatlanságának tapasztalatát konstatálják, s ezáltal a régi és az új kultúra egymást értelmező dialógusának a képtelenségén keresztül nyilvánul meg a szubjektum idegensége és a magány léttapasztalata.” (*i. m.*, 259.)

⁷ *i. m.*, 114.

hanem feltárva előttük, hogy Isten mégis létezik, és ha el is hagyta az ő életüket, ez a keresztények tapasztalata szerint még nem jelenti azt, hogy elhagyta volna a világot, ráadásul a keresztény Istennek megvan az a szokása is, hogy visszatér oda, ahonnan korábban elúzték – Ő az, aki feltámad a sírból. Ennek a fajta ateizmusnak a tiszta ismeretére Pilinszky zsenialitása jutott el. De ha értetlenül álltak Ady hitre vágyódó hitetlensége előtt, akkor önkéntelenül felvetődik a kérdés, vajon mennyire ismerték jól az igazi keresztény hagyományt és annak az évszázadok során felhalmozódott tapasztalatait a hit és hitetlenség problémáival szemben?

Vagyis a Szénási Zoltán által felvázolt kérdéshorizontot (ennek lényege: tághítható-e a magyar katolikus irodalom babitsi értelemben vett egyetemessége úgy, hogy harmóniába rendeződjék a modern/posztmodern irodalom jelentette disszonanciával?) talán kiegészíthetjük egy másik kérdéssel is: rendelkezik-e a magyar katolikus irodalom azzal a fajta keresztény érettséggel, amely képessé teszi arra, hogy tisztán, politikai és egyéb külső összefüggésektől mentesen értse meg a deszakralizálás folyamatának lelki-szellemi lényegét – amikor érdekeitől megválva, csak a hit erejével néz szembe mindezzel.

A könyv végére érve már-már érteni vélem a címet is: a sokféle szó, azaz a különböző hangütések, beszédmódok („egyetemesen” vallásos, modern, posztmodern stb.), egymással dialogikus viszonyba állítva, megszólalhatnak-e végül a szeretet nyelvén, amelyen az isteni Ige is szólt hozzánk a kezdetektől fogva? Kétkedve nézem, hogy velem ellentétben a szerző nem tett kérdőjelet a cím végére – igaz, pontot sem –, mintha türelemmel nézne elébe a hosszú várakozásnak, amíg körvonalazódik az út a *szavak sokféleségétől a Szó egységéig*... És ha van valami, ami lenyűgöző volt számomra a munkájában (az intellektuális alaposágon túl), akkor éppen ez az: a különböző értékek érintkezési felületeinek kidolgozása az interpretációban, lehetőséget adva a szembenézésre, a vitára és a továbbgondolhatóságára.

Kirilla Teréz

Az ember, aki lejött a hegyről

...az ember azért jött le a hegyről, hogy majd visszamenjen... S az ember azért jön le mindig a hegyről, hogy majd visszamenjen. S az embernek fel kell mennie a hegyre...

Jó, ha nem egyedül megy fel a hegyre – hiszen miről másról szól az életünk, mint arról, hogy egymásnak megmutassuk, megmondjuk, bemutassuk, eljártsszuk azt, amit megtudtunk, vagy együtt tudjunk meg valamit, ugyanis az egész csupán így ér-

dekes. Persze az is nyilvánvaló, hogy az embereknek tudomására hozni valamit – az első megközelítésben – éppen úgy történik, ahogy a megszülető könyvben szó van a közösség számára rendelt felismerésről. Amit aztán megtudnak a többiek is, és így mégiscsak együtt lehet a hegyre feljutni.

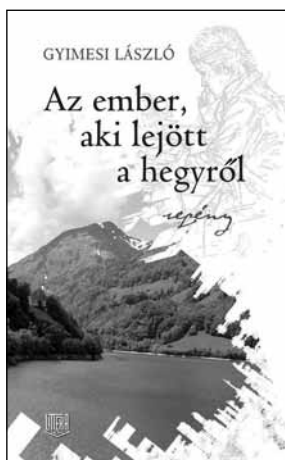
Eme ironikusnak felfogható eljáró magyarázat éppen azért kell a könyv jó megértéséhez, hogy hangsúlyozzuk, közösségi gondolko-

dás, a közösséggel való együtt gondolkodás szülte, szükségképpen tehát mindenféle kioktatás, afféle „hegyi-prófétái” viselkedés távol áll tőle.

Ki ez az ember, aki lejött a hegyről? Ha akarom, lehet Zarathusztrára – tréfásan – utaló írói ötlet, lehet ez az ember akár Fehérlófia, akár egy szakállas öreg, talán rabbi, vagy egyszerűen csak egyvalaki egy sokadrangú kocsma sokadrangú társaságából. Természetesen maga az író ez az

ember, aki arról töpreng a történet sodró erejű és nagyon olvasmányos kifejtése során (no nem szájbarágósan, hanem éppen a történettel magával), hogy az embereknek vezetőre van szükségük, az ő irányításával élnek meg a történetet, illetve – így is érvényes a dolog – a vezető jelenlétével együtt járják meg a történet fordulót, közös a cselekvés, amelyen belül aztán kivel-kivel megtörténik az, amit a sorsa ráért, ám a lényeg – mutatis mutandis – mégiscsak az, hogy együtt tudtak meg valamit.

Biztos, hogy megtudunk valamit. Ha mást nem, akkor a próbálkozás hiábavaló voltát, mondjuk így, azt, hogy ha felmentünk a hegyre, megtudjuk, hogy nem jutottunk vele semmire, megtakaríthattuk volna a fáradozást, s ezt elmondhatjuk a többieknek, ám abban biztosak lehetünk – ugyanúgy –, hogy továbbra is lesz (lesznek), akik fel akarnak menni, és fel is mennek a hegyre. Jó, jó, nem ellenkeznek ők, elhiszik, hogy nincs semmi a hegyen, ha mondják nekik, de azért mégiscsak... És egyáltalán miért kell

Gyimesi László: *Az ember, aki lejött a hegyről*, Littera Nova, Bp., 2012

a hegyre felmenni? Erre egy avatott hegymászó azt mondta, hogy azért, mert ott van. Mi? Hát a hegy... Nem világos?

Fogalmazhatunk úgy is, hogy a hegyről való tudandót közösen kell birtokba vennünk, birtokolnunk. Erről szól az élet.

Napjaink élete? Csányi Vilmost, a tudóst, az etológust, az emberi viselkedés kutatóját idézem, aki *Az elemertelenített társadalom egyszemélyes közösségek populációja* című írásában a következőket

mondja: „A modern társadalmi élet, a munkamegosztás, a tradicionális család szétesése azt eredményezte, hogy az ember rendszerszervező képessége, amely ugye genetikai adottsága, visszacsatolódtott az egyénre. Vagyis ma az egyén arra szocializálódik, hogy akcióit maga szervezze, hiedelmeit maga válogassa a nyomasztó társadalmi kínálatból, és szociálisan a saját személyiségét igyekezzék minél sikeresebben konstruálni. Ennek egyenes következménye, hogy a hűség kritériuma is csak egyetlen személyre, saját magára értelmezhető. A modern társadalom tehát egyszemélyes közösségek populációja. Egészen másként viselkedik, mint maga a közösség” (Ezredvég, 2012. május-június, 103. oldal).

„...Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra. / József Attila” – ezt illesztette könyve elejére Gyimesi László, a József Attila-i sorokkal villantva fel mindazt, amit az imént elmondtam. Így érthetjük meg az írói szándékot és méltányolhatjuk az írói

vállalkozást, amely a sokféle egyénből-személyből-sorsból-eredetből álló csoport történetében arról mesél, hogy... kik vagyunk, honnan jöttünk és hová megyünk...

A művész feladata ugyanis éppen az, hogy – bár szükségképpen egyszemélyes – ha hű magához, éppen azáltal legyen hű és közösségi, azaz a közösség számára érdekes (az érdekes szó értelmével), hogy saját személyében olyan szociális indítatókat testesít meg, amelyek a változó közösségnek megfelelnek. Az ember ön- és fajfenntartó, valamint terület-érdekelte sajátosságaihoz tartozik a célkövető tulajdonság is, így hát az egy személyre értelmezendő, vagyis az egyszemélyes hűség több mint egymaga. A cél a hűség. A hegycsúcs elérése, hogy megtudjuk magunkat. Nem véletlen, hogy a regényben a hegy a Csúcs-hegy.

Már ennyiből is kitetszik, hogy az író szimbólumképzése nincs humor híján. Valamiképpen mi is lejövünk a hegyről, hiszen a Csúcs-hegy, amelyről a regény szereplői majd lejönnek, valóságos hegy, Szentendre térségében van, s a hegycsúcsról széttekintve látható a lent fekvő haza, Óbuda, ahol az író és alakjai élnek. Ergo – a „magas filozófia” csupán azért érdekes (azért áll érdekünkben, hogy legyen), mert „onnan” jobban látható a hazánk.

A Nagy Lajos Társaság egyik öszszejjövetelén párhuzamot vontam eme – feltétlenül filozófiai – igényű, ám (meglepetésre) nagyon olvasmányosan pergő történet és a madáchi mű, *Az ember tragédiája* alap gondolata közt. A regényben ugyanis a társaság feljut a hegyre, ám a lenn maradtak szerint nem is jártak ott fenn, így hát nem marad más hátra, mint újra öszszeserveződni és ismét nekivágni a hegynek – annál inkább, mert az egyik

magyarázat szerint a hegytetőn megünneplendő születésnap anyagi alapját képező birkahúst már jóval előbb elcserélték pár liter borra, mindenki berúgott, s mozogni sem tudtak, nemhogy hegyet mászni. (Ez vádként hangzik el immár „lenn”, de a csoport maga sem tudja pontosan, mi – nem – történt. Lehet, hogy afféle Szent Iván-éji álom volt az egész? – lep meg újra az ötletgazdag író.) Mindazonáltal – álomban-e vagy hogyan? – mégis történtek ott fenn különféle események, ráadásul minden résztvevő jelenlétében, s most mégsem tudni, hogy álmodták-e, mint Ádám (illetve Éva is) *Az ember tragédiája* történelmi jeleneteit... (Mert hiszen a *Tragédia* bizonyos értelemben éppen azzal kezdődik, amivel zárul. Az Úr szavaival, aki a jövő küzdelemmel és bizalommal való megélésére biztat. Ami addig történt, az csak képzelődés, álom, s most kezdődik az ember valóságos története – ugye? –, mégpedig úgy, hogy mindaz a tragikus tanulságot hordozó „eddigi rész”... nos, elkerülhető legyen. Mintha Ádám éppen azért látta volna a kiábrándító képeket, hogy abból tanulva másként tervezze és élje meg számunkra a jövőt. Egy személyében – de értünk. Ádám alakja visszautal Csányi Vilmos szavaira. Természetesen tudom, mindez az ördög rafinált csele, ám végösszegében mi, a beavatott nézők a madáchi filozófiai költemény-dráma teljes jelentését kapjuk, tehát előidőnek fogadhatjuk el a történelmi képeket.)

Gyimesi alakjai az álom – vagy nem álom? – képeiben olyan eseményeket élnek meg (vagy álmodnak?), amelyek külön-külön is igen fontosak az emberi viselkedés tanulmányozása szempontjából.

„– Kik vagytok tulajdonképpen? – firtatta Pofapénz.

– A felszabadító hadsereg első osztaga – húzta ki magát a parancsnok. – Az első, s egyelőre az egyetlen osztag.

– Kít szabadítotok fel és mi alól? – csodálkozott Gutentág.

– Ti, ami az ideológiát illeti, nem vagytok valami képzettek, ugye?

– Nem – mondta Tanárúr –, csak három bölcsészdiplomám van...

(...) – A lényeg az, hogy hülyék vagyunk – mondta lemondó hangsúllyal Tanárúr.

– Akkor nem tudhatjátok, hogy a világ a végső harc előtt áll.

– Dehogynem, nemrég még minden ünnepen elénekeltük, hogy ez a harc lesz a végső – dűnnyögte a Törpe.

– Ez a marxizmus – mondta le-kicsinylő hangsúllyal a parancsnok.

– Elavult tanok. Hol van ma már a munkásosztály? Hol van ma már proletár? Elpuhult középosztályból áll egész Európa. Olyan kispolgárokból, mint ti vagytok, jó dolgokban nem jut más az eszetekbe, hát feljöttök a hegyre... Gyertek, katonák, lőjétek halomra ezeket a burzsoákat!”

Egy másik jelenetben fegyveres vadászok fogják közre őket:

„Harold feléjük fordította a puskát.

– Ez gyorstüzelő – mosolygott vészjóslóan. – Hat történet van a tárbán. Vissza a csűrhéhez!

– Az nem gyorstüzelő – mondta Istók.

– Nem, persze, ez nem gyorstüzelő – kapta vigyázzállásba magát Harold.

– A Botondé sem az – folytatta Istók.

– Az enyém sem – merevedett meg a fiatalabbik vadász.

– Korhadt faágakkal hadonásztok.

– Korhadt faágakkal hadonásztunk – mondták egyszerre a tiroliak.

– El is dobjátok őket, semmire se jók – fordított hátat az Ember, Aki Lejött a Hegyről.

– Semmire se jók – hallotta, miközben a vadászok a szakadékba vetették a puskákat...”

Ilyen humor, ilyen meseigazság, ilyen groteszk csoda és ábránd! Csak elismételni kell a „nem” tagadószó beillesztésével az agresszió grasszáló nagyképűségét, s íme, a szó megfordítja a világ folyását. Ilyen egyszerű. Epe-keserű vonatkozás-magyarázat a szóban közölt utasításokra bedresszírozott, rendszerváltás előtti emberre, aki mindig a legutóbb kapott parancsszóra kapta – (kapja?) – vigyázzba magát.

Vagy ha nem, akkor újra és újra fel kell menni a hegyre, egyedül, de inkább, ha lehet, csoportosan, mert egészen biztos, hogy egyszer, valamikor sikerülni fog a dolog.

Koncsek József